

**NATURAL GAS BATTLE FOR ENERGY LEADERSHIP
IN THE CURRENT CONTEXT OF COLD PEACE**

Blagovest Nikolov, PhD Student

Department of European Studies
and International Security

University of Ruse, Bulgaria

E-mail: blagovestnikolov03@gmail.com

Abstract: *Over the past decade relations between the West and Russia are very similar to those during the Cold War. Preservation of unipolarity, occurred after the collapse of the USSR turned into the most important task for the US. The dependence of most Western countries on energy supplies and Russia's dependence on energy sells put energy geopolitics in the center of this conflict. The paper argues, that natural gas can be considered as the fuel of the near future with an important impact on this conflict.*

Keywords: *Energy geopolitics, USA, Russia, Cold peace, Natural gas, Shale gas, LNG*

JEL Code: *F51*

УВОД

Увеличаващото се население на света и ръстът на икономиката в развиващите се страни поставиха енергийната сигурност в центъра на световните геополитически процеси през XXI век. В международната политика се появи понятието *студен мир*, въведено от директора на STRATFOR Джордж Фридман. Терминът характеризира увеличаващото се напрежение между Русия и Запада след политическата криза в Украйна, което обаче има и енергийно измерение.

Настоящата разработка си поставя целта да очертае причини и характеристики на актуалната глобална тенденция към промяна, отнасяща се до търсене и предлагане на енергийни ресурси. Тя е част от дисертационно изследване, посветено на тази тема.

ИЗЛОЖЕНИЕ

През предходното столетие редица държави, богати на енергийни ресурси, излязоха на световната сцена. Богатствата, натрупани вследствие на техния енергиен износ им позволиха да увеличат благосъстоянието и броя на своето население и да се превърнат във важни международни играчи. В края на века обаче нарасналата употреба на енергоносители създаде проблеми от глобално естество. Промяната в климата се превърна във водеща тема за световните лидери, а ограничаването на парниковите газове в цел номер едно. Докато Европейския съюз под водачеството на Германия поде с ентузиазъм тази инициатива, то други водещи икономики, като САЩ и Китай например, видяха в това непосредствена заплаха за своята национална сигурност. В същото време обаче за жителите на градове като Пекин сивото стана естествен цвят на небето, а децата в училище се затрудняват, когато трябва да нарисуват слънцето. Вече доминира съгласието, че високите нива на въглероден диоксид в атмосферата са опасни за човешкото здраве и причиняват редица заболявания, поради което трябва да бъдат ограничени. По всичко личи, че традиционните енерго-носители на XX век – въглищата и нефта, вече са изиграли своята роля и трябва да отстъпят място на други, които не причиняват щети на околната среда. С други думи светът навлиза в поредния енергиен преход, чиято крайна цел е безвъглеродна икономика. Амбициозна цел, от постигането на която според някои зависи оцеляването на планетата.

Разбира се, екологията е само едната страна на монетата. Както споменах по-горе, контролът върху енергийните източници даде на редица държави геополитически предимства, за които не са смеели дори да мечтаят в предходните столетия, а това променя из основи системата на международните отношения.

Въпреки, че климатичните промени се осъзнават като заплаха от все повече световни лидери, краят на въглеродната епоха е все още далеч. САЩ и Китай дълго време отказваха да подпишат Протокола от Киото, а заменилото го Парижко споразумение е все още в своята начална фаза на изпълнение. Но смяната на енергийната парадигма вече е факт. През първите две десетилетия на XXI век световният енергиен пазар претърпя значителна промяна. Това се дължи както на прогреса в технологиите и наличието на възобновяеми енергийни източници, така и от все по-широкото приемане на енвайронментализма.

За плавното протичане на енергийния преход светът имаше нужда да намери онзи източник на енергия, предоставящ така нужния баланс между висок КПД и ниско ниво на парникови газове, който ще замести традиционните енергоносители до пълното трансформиране на световната икономика в безвъглеродна, който ще отложи за известен период пълното преформатиране на световната геополитика. Образно казано, жабата няма да бъде пусната направо в горещата вода. Най-подходящ за това се оказа природният газ. Според редица експерти през XXI век той ще играе ролята, която игра петролът през XX век. Т.е. без него световната икономика не би могла да функционира, а системата на международните отношения, каквато я познаваме, би се разпаднала. И ако до скоро той беше определян като „резервен енергоносител на световната икономика”, или „енергиен двойник на петрола”, както го нарече един от главните стратегии на неоевразийството преди 15 години (Дугин, А, 2005), то днес природният газ е на път да измести напълно петрола като най-важен световен енергоносител.

Откриването на природен газ е в състояние да преобърне из основи развитието на дадена държава. Благодарение на него доскоро незначителният Катар се превърна в незаобиколим фактор в региона на Близкия изток и в значим международен играч, а Русия успя да надигне глава след десетилетието на тежки реформи, характеризиращи прехода към пазарна икономика след разпада на СССР. Неравномерното му разпределение създава дисбаланси, които изкушават лидерите на газовите държави да използват своите енергийни предимства като лост за влияние и направляване на политически и геополитически процеси. Това прави енергийното обезпечаване все по-важно за националната сигурност на държавите-вностелки.

В последното десетилетие природният газ се оказа важно оръжие в подновената конфронтация между Запада и неговия флагман САЩ и Русия, опитваща се да утвърди своята неоевразийска концепция, целяща разчупването на еднополюсния модел, настъпил след нейното поражение в Студената война. Затова по-надолу ще се спра на основните участници в този конфликт, които са и най-големите производители на енергия в световен мащаб.

Природният газ е актуалното геополитическо оръжие на Русия. Руската стратегия за използването на природните ресурси на федерацията за възвръщане на нейното глобално влияние, разработена от неоевразийските стратегии, беше разгърната с пълна сила през последното десетилетие. Докато във времената на Съветския съюз енергията беше инструмент за увеличаване на военната мощ и извоюване на геополитически предимства, то днес тя е превърната в основно средство за постигане на актуалните геополитически цели на Руската федерация. Една от първите цели на Путин след встъпването му в длъжност беше консолидацията на енергийния сектор под контрола на правителството. Това позволи на Русия да провежда агресивна политика спрямо своите основни купувачи, превръщайки газовите договори в най-ефективния си способ за влияние, особено по отношение на Запада и неговите съюзници. През последното десетилетие Путин направи руските газопроводи основни геополитически оръжия, а газовата риторика започна да съперничи на ядрената от времето на Студената война. Той започна да оказва натиск върху определени купувачи, заплашвайки и дори прилагайки на практика прекратяване на доставките с цел печелене на политически дивиденди. Използван за пръв път през 2006 г. срещу Украйна по времето на Янукович, газовия шантаж се превърна в удобното оръжие на Путин, насочено към непокорни съседи и геополитически опоненти, зависими от руските доставки. Повторното му използване през 2008 и 2009 целеше да покаже, че Кремъл е готов да затегне крана на доставките във всеки един момент.

Европа е най-големия купувач на руско синьо гориво. Вносът на руски газ в ЕС възлиза на 40% от цялото потребявано количество, като някои от страните-членки внасят почти 100% от нужното им количество от Русия. Това направи прекратяването на доставките през Украйна твърде болезнено за някои държави. Москва все пак е задължена да доставя договорените количества, още повече, че зависимостта е двустранна, тъй като както Европа има нужда от руския газ, така и Русия има нужда от постъпленията от продажбата му. Москва постави заобикалянето на Украйна като транзитна страна сред своите топ приоритети, лансирайки редица проекти за нови газопроводи в западна посока. Европа пък се опитва да намали своята зависимост от руския газ чрез различни мерки, включващи диверсифициране на доставчици на газ и либерализиране на пазара. Друга алтернатива е подобряването на енергийната ефективност на домовете и насърчаване на употребата на възобновяеми източници на енергия. Според плана „Чиста енергия за всички европейци“, приет в края на 2016 г., ЕС задължава страните членки до 2030 г. да станат с 30 на сто по-икономични. Според тогавашния вицепрезидент за енергийния съюз Марош Шефчович подобряването на енергийната ефективност ще доведе до намаляване нуждите от внос на енергия с 12%, което се равнява на 70 млрд. Евро. (Санитарното..., 2016).

По-големият проблем пред Русия понастоящем обаче не са опитите на Европа да се освободи от енергийна зависимост (тъй като това ще бъде доста продължителен процес), а намаляващите цени на енергоносителите. Докато до преди няколко години Русия се радваше на цени на нефта над 100\$ за барел, то днес таванът е двойно по-нисък. Русия разчита на износа на въглеродороди за формирането на 50% от бюджета си и сригът на петролните пазари през последните 3 години беше изключително болезнен за руската икономика. В резултат на това рублата изгуби огромна част от стойността си, а санкциите, наложени във връзка с кризата в Украйна, утежняха допълнително положението на Кремъл. Освен това, според някои оценки минимум 20% от приходите на Газпром потъват в корупционни практики, а технологичното изоставане оказва допълнителен негативен ефект върху и без това незавидното положение на руския гигант. И докато все още дългосрочните договори с цени, които нямат конкуренция, са ефективен способ за гарантиране на валутни постъпления, то все по-широката либерализация на пазара и по-широкото навлизане на неконвенционални и възобновяеми енергийни източници ще направи сключването им доста по-трудно, а предоговарянето на цените - необходимо условие за тяхното подписване. Това се случва на фона на постоянно повишаващата се себестойност на руския газ. И въпреки, че Русия е доказала способността си да се нагажда спрямо условията, зависимостта ѝ от високите цени на енергоносителите хвърля съмнения относно дългосрочната перспектива на настоящия икономически модел на страната. Москва ще трябва да намери нови способи за прокарване на своето геополитическо влияние.

Природният газ е част от американската геостратегия. Отстоявайки своето право на хегемония в еднополюсния модел, настъпил след победата им в Студената война Съединените американски щати приеха газовия шантаж от страна на Русия към техните съюзници като хвърлена ръкавица по отношение на собствените си геополитически интереси. Стратезите на Вашингтон възприеха намаляването на приходите на Русия от продажбата на енергоносители като задача от първостепенна важност за спечелване на предимство в очертаващия се продължителен период на т.нар. Студен мир. Подобно на времето преди 1991 г. руснаците използват огромна част от тези ресурси за превъоръжаване, което засили страховете на Вашингтон за възраждането на имперските амбиции на Русия, проявени за първи път в Грузия през 2008 г. и по-късно по отношение на другите източноевропейски държави, граничещи с Европейския съюз. В края на 80-те американците откриха рецептата за срутването на глинените крака на съветския колос под пясъците на Саудитска Арабия. По всичко личи, че сценарият, написан тогава от президента Рейгън и неговите стратези, възвръща своята актуалност. Но за разлика от тогава, сега американците могат да разчитат на собствените си ресурси, чиито предполагаеми залежи надминаха всички очаквания, благодарение на технологичния пробив, разтърсил американската петролна и газова сфера в последните години.

Напредъкът в добивното дело позволи на американските компании да експлоатират газови и петролни формации, считани до скоро за невъзможни за достигане, а именно тези в шистовите скали. Изглеждащото невъзможно до скоро превръщане на САЩ от нетен вносител в нетен износител на енергийни източници стана реалност. В сравнение само с преди 10 години, когато цената на газа в Съединените щати достигна рекордно високи стойности, днес, благодарение на шистовата революция, американската икономика успя не само да се възстанови от загубите от Световната финансова криза посредством ниските цени на енергията, но и да предяви заявка за световно лидерство в тази важна сфера. Изградените по-рано терминали за внос на втечен пророден газ (LNG) биват масово преустройвани в такива за износ. Според Международната енергийна агенция САЩ са лидер в изграждането на LNG терминали за износ в световен мащаб с 9 от общо 23, изграждащи се в целия свят с общ капацитет от 74.8 млрд. куб.м. (Global gas security review, 2016). За сравнение, всички други 14 проекта взети заедно (в Австралия, Индонезия, Камерун, Малайзия и Русия) са с общ капацитет 76.5 млрд.куб.м. Това значи, че до 2021 г., когато се предвижда да завърши изграждането на всички терминали, САЩ ще се превърнат в световен лидер в износа на LNG.

Газовата победа в състезанието с Русия обаче остава твърде амбициозна цел. Може ли природният газ да бъде ефективно геополитическо оръжие на САЩ? Ценообразуването на природния газ е твърде различно от това на петрола. За разлика от петролния пазар, газовият е все още до голяма степен монополизиран, а страните-износителки разчитат на дълго-срочни договори за доставка. Показателно е, че докато износът на петрол от Русия намалява, в последните месеци на 2016 г. Газпром на няколко пъти отчита исторически максимуми в износа на синьо гориво за Европейския съюз, очаквайки общия обем за годината да надвиши 170 млрд. куб.м. (Газпром..., 2016). Въпреки обтегнатите отношения и предприетите от Европа мерки за либерализация и намаляване на потреблението, добрата газопроводна мрежа и ниската себестойност на конвенционалния руски газ позволяват на Газпром гъвкава ценова политика. Американският шистов бум и опитите за добивно-технологичен износ в Европа, в комбинация с построяването на терминали за регазификация склониха Газпром да преподпише някои от своите дългосрочни договори в Европа. В същото време в приемането на Третия енергиен пакет и блокирането на проектите на Путин за нови газопроводи към Европа прозира дългата ръка на Вашингтон. От своя страна Европейския съюз усилено инвестира в свързването на газопреносните системи на всички свои страни-членки, което цели да предотврати използването на цените на природния газ от страна на Русия за геополитическо влияние.

Сривът на цените на петрола през 2014 г. показва, че рецептата на Рейгън е все още приложима за този енергоносител. Докато в края на 80-те години XX век Саудитска Арабия увеличи своя добив основно заради натиска на Рейгън, то в наши дни саудитците и партньорите им от ОПЕК са принудени да поддържат нива на добив, с които да удържат на нарастващата конкуренция от страна на американските шистови компании и на иранския петрол. В същото време предполагаемите запаси на въглеродороди в световен мащаб нарастват със смайващи темпове, противно на апокалиптичните прогнози, изтрупвани периодично от праха. Според доклад на независимата консултантска компания Rystad Energy от лятото на 2016 г. доказаните запаси от петрол на САЩ ги нареждат на първо място в света (Rystad Energy, 2016). През 2014 г. американската Служба за геоложки проучвания обяви, че в Тексас е открито най-голямото находище на шистов петрол в историята. Wolfcamp, както е наречено, съдържа 20 млрд. барела нефт, 400 млрд. куб. метра природен газ и 1.6 млрд. барела газов кондензат.

По всичко личи, че изразът „черно злато“ ще изглежда все по-изпразнен от съдържание в следващите десетилетия. Според множество анализатори в следващите години можем да станем свидетели на безпрецедентни цени от под 20\$ за барел, въпреки, че със сигурност ще има периоди в които петролът ще възвръща своята конвертируемост. Все пак венецуалеският кошмар е ужасно предупреждение за страните-износителки и неговото предотвратяване на тяхна територия е въпрос на живот и смърт. Природният газ обаче за сега изглежда

застрахован от петролният сценарий, което се дължи на дългосрочните договори с фиксирани цени, характерни за газовите сделки.

Шистовата революция определено изправи американската икономика на крака, но това не значи, че добивният сектор е склонен да се жертва на ползу роду, подобно на този в Русия. За разлика от държавно доминирания Газпром американските водещи добивни компании трудно биха склонили да сключат договори, подобни на този за „Силата на Сибир“. Още повече, че естеството на фракинг технологията не позволява поддържането на постоянно високи нива на добив, както от конвенционалните сибирски находища, което означава хиляди нови и скъпи сондажи, увеличаващи крайната цена на добития газ. И ако насищането на вътрешния пазар има своята икономическа логика, то цените на шистовия газ поне в близко бъдеще не биха могли да се конкурират с тези, на внасяния в Европа руски конвенционален газ. Показателно е, че светът усилило строи терминали за регазификация на втечен газ, но незначителна част от тях са в Европа. През 2016 г. Keith Johnson, кореспондент по геоекономика на авторитетното списание *Foreign Policy* публикува статия, озаглавена „Износът на американски природен газ няма да е достатъчен да притъпи енергийното оръжие на Путин“. В нея той поддържа тезата, че Съединените щати доставят газ за чужбина за първи път от десетилетия, но частните компании продават на оферирания с най-висока цена, и то не само на страните, които Вашингтон може да иска по геополитически причини. Авторите на книгата "Война с други средства - геоекономика и държавност" Jennifer M. Harris (член на Съвета за външна политика на САЩ) и Robert D. Blackwill (американски дипломат) защитават тезата, че вероятно най-сериозната причина, поради която американският износ на втечен природен газ може да представлява геополитическа ценност, е това, че представители на ЕС го смятат за геополитически ценен. В този смисъл строежът на LNG терминали в Европа не е лишен от икономическа, а още по-малко от политическа логика. През март 2016 г. в Европа пристигна първия танкер с втечен шистов газ, като амбициите на инвеститора Ineos включват строителство и дългосрочен чартър на 8 газови танкера, а също и създаване на инфраструктура в САЩ и в Европа. Ineos очаква да получава от САЩ по 8 транспорта на месец, създавайки по този начин своеобразен виртуален газопровод от САЩ до Норвегия и Шотландия. И макар че доставяният от Ineos етан не може да съперничи на руския метан, то доставката му идва да покаже на Кремъл, че намеренията на Вашингтон за стъпване на европейския пазар не са само на думи. Опитите за либерализацията на европейския газов пазар посредством Третия енергиен пакет също дават резултати. Статистиката отчита значимо нарастване на виртуалните сделки, макар че регулациите остават твърде рестриктивни.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В състезанието за лидерство по отношение на износ на природен газ на вълната на шистова революция навлязоха американците. Започна смяна на полюсите на енергийната геополитика с краткосрочни ефекти и дълготрайни последици. Най-голямо е предизвикателството, пред което е изправен Европейският съюз особено в контекста на германската обвързаност с Русия във връзка с проекта за новия газопровод Северен поток 2.

REFERENCES

America's Natural Gas Exports Won't Be Enough to Blunt Putin's Energy Weapon, <http://foreignpolicy.com/2016/02/29/americas-natural-gas-exports-wont-be-enough-to-blunt-putins-energy-weapon/> 29 Фев. 2016 г.

Blackwill, R. and J. Harris, 2016. *War by Other Means. Geoeconomics and Statecraft*. Harvard University Press.

Dimitrov, N. 2016. Remediation shall prioritize the unprivileged. (Димитров, Н. Санирането да почва от бедните предлага Брюксел.) // <http://www.dnes.bg/eu/2016/12/01/saniraneto-da-pochva-ot-bednite-predlaga-briuksel.324158>

Dugin A. Natural Gas as a Geopolitical factor. // <http://geopolitica.eu/spisanie-geopolitika-broi-5-2005/425-prirodnijat-gaz-kato-geopoliticheski-faktor>; 31 Май 2005 г.

Gasprom new export to Europe record. // <http://www.dnes.bg/business/2016/11/12/gazprom-s-nov-rekord-na-iznosa-na-gaz-za-evropa.321988>; 12 Hoe. 2016 г.

Global Gas Security Review 2016.

<https://www.iea.org/publications/freepublications/publication/global-gas-security-review-2016.html>

Nysveen, Per Magnus, 2016. United States now holds more oil reserves than Saudi Arabia. Rystad Energy. // <http://www.rystadenergy.com/NewsEvents/PressReleases/united-states-now-holds-more-oil-reserves-than-saudi-arabia>